

نگرش سیاسی - اجتماعی نوگرای دانشجویان و تأثیر خانواده و دانشگاه بر آن

حمید دهقانی، دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی دانشگاه اصفهان*

سید علی هاشمیان‌فر، استادیار، گروه علوم اجتماعی دانشگاه اصفهان

مقصود فراستخواه، دانشیار، گروه برنامه‌ریزی توسعه مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی

چکیده

انسان به سمتی که می‌نگرد، حرکت می‌کند. این نگرش انسان است که به زندگی او جهت می‌دهد و در سرتاسر زندگی او را هدایت می‌کند. پژوهش حاضر قصد دارد به بررسی نگرش سیاسی^۱ اجتماعی نوگرای دانشجویان و عوامل مؤثر بر آن همچون خانواده و دانشگاه بپردازد. چارچوب نظری پژوهش، تلفیقی از نگره‌های دانشمندانی همچون دیویی، هگل، آدورنو و فروم است. روش تحقیق، پیمایشی است. نمونه مورد نظر (۳۶۰ نفر) به شیوه سهمیه‌ای از میان تمامی دانشجویان دانشگاه اصفهان انتخاب شده‌اند. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، با توجه به سطح سنجش متغیرهای مورد بررسی، از آماره‌های توصیفی و آماره‌های استنباطی استفاده شده است. کلیه عملیات اجرایی پردازش داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار Spss و Amos انجام شده است. میانگین نمره نوگرایی کل پاسخگویان نشان می‌دهد که میزان نوگرایی دانشجویان در حد بالایی است. یافته‌ها همچنین حاکی از آن است که بین هر دو بعد الگوهای ارتباطی خانواده و نگرش سیاسی - اجتماعی نوگرای دانشجویان رابطه معناداری وجود دارد. در حالی که جهت‌گیری گفت و شنود رابطه مستقیم دارد، بعد همنوایی خانوادگی رابطه‌ای معکوس با نوگرایی دانشجویان داشته است. میان دیگر متغیر مستقل تحقیق، یعنی نفوذ اجتماعی^۲ سیاسی دانشگاه با نگرش دانشجویان رابطه معناداری وجود نداشت. دو متغیر جنسیت و پایگاه اجتماعی^۳ اقتصادی دانشجویان نیز رابطه معناداری با نگرش سیاسی^۴ اجتماعی نوگرا داشته‌اند. **کلید واژه‌ها:** نگرش نوگرا، دانشجویان الگوی ارتباطی خانواده، نفوذ اجتماعی - سیاسی دانشگاه، پایگاه اجتماعی - اقتصادی.

طرح مسأله

نگرش‌ها ممکن است عینی و محسوس و یا انتزاعی باشند. در نگاه نگره‌پردازان کلاسیک، نگرش بر اساس پاسخ‌ها به سه بعد عاطفی، رفتاری و شناختی تقسیم می‌شود (بامستر و فینکل، ۲۰۱۰: ۱۷۹). عنصر عاطفی، با احساسات مثبت و منفی ما در مورد موضوعات مرتبط با نگرش مرتبط است. عنصر رفتاری، مرتبط با رفتار فرد و پاسخ وی به موضوع مورد نظر است. عنصر شناختی شامل اعتقادات و باورها درباره موضوع است (همان: ۱۸۰). در حال حاضر، نگره‌پردازانی همچون اسکام و شولتز ۲۰۰۵، هاسکینسون و هادا، ۲۰۰۴ بر این باورند که نگرش‌ها لزوماً از این سه عنصر تشکیل نشده‌اند بلکه از تنوع و گوناگونی بیشتری برخوردارند. این گوناگونی از ماهیت موضوع نگرش، ویژگی‌های شخصیتی، فرهنگ و بافت اجتماعی نشأت گرفته است. نگرش‌ها کارکردهایی دارند که نشان می‌دهند نگرش دارای ساختار است و این ساختار تحت تأثیر ویژگی‌های شخصیتی و بافت اجتماعی قرار دارد. بنیاد شکل‌گیری نگرش سیاسی^۰ اجتماعی از کودکی و در محیط خانواده آغاز می‌شود و سپس در مدرسه و دانشگاه غنا و عمق بیشتری می‌یابد. ارزش‌ها و نگرش‌های ما غالباً از گروه‌هایی وام گرفته شده‌اند که در آنها عضویت داریم یا با آنها همانند سازی کرده‌ایم اما برخی از این عوامل همچون دانشگاه دستخوش تغییرات بنیادی شده‌اند. برای نمونه فرآیند نوگرایی در جوامع جدید به شدت ساختار خانواده را تحت تأثیر قرار داده است. تامس و زنائیکی علت بی‌سازمانی خانوادگی را در برخی از ارزش‌های جدید همچون سرچشمه‌های جدید رضای لذت‌گرایانه، ارزش‌های جدید خودبینانه، نوع جدید (فردگرایانه) سازمان اقتصادی و شکل‌های نو جاذبه جنسی دانسته‌اند. این عوامل نگرش سیاسی^۰ اجتماعی فرد را نیز تحت تأثیر قرار داده است. پدیده ویژه بی‌سازمانی خانواده که همراه با تغییر نگرش‌های پیشین و در اثر نفوذ ارزش‌های جدید روی می‌دهد، موجب ظهور نگرش‌های جدید کم و بیش متفاوت شده است. این نگرش‌ها که روزی تحت تأثیر

نظام خانواده ضرورتاً نگرش‌های «ما» بوده‌اند به نگرش‌های «من» تبدیل شده‌اند. در این شرایط، خواست‌های فرد از خواست‌های دیگر اعضای خانواده جداست (کوزر و روزنبرگ، ۱۳۷۸: ۴۸۳). از نظر زیمل نیز تمام قید و بندهایی که جامعه سنتی داشته، به سبب رشد فردگرایی در بستر جوامع شهری کم رنگ و موجب پیدایش فردیت و بیان خود در رابطه با دیگران در قالب سبک زندگی شده است (کیوستو، به نقل از معیدفر، ۱۳۹۰). لنسکی معتقد است که یکی از علل مهم افت اقتدار سنتی خانواده را می‌توان مربوط به جهان‌بینی‌های دموکراتیک جوامع جدید دانست که به طور معمول بیشتر بر حقوق فردی تأکید می‌ورزند تا بر مسؤولیت‌های گروهی (لنسکی و نولان، ۱۳۸۳ به نقل از معیدفر، ۱۳۹۰).

به طور کلی خانواده دارای دو الگوی ارتباطی گفت و شنود یا همناوست (کوژنر و فیتزپاتریک، ۱۹۹۷، به نقل از کورشنیا و دیگران، ۱۳۸۸) که هر یک از این الگوها تأثیرات متفاوتی دارند. خانواده‌های دارای الگوی گفت و شنود، تعامل و هماهنگی بهتری با تأثیرات نوگرایانه دانشگاه دارند. در حالی که خانواده‌ها با الگوی ارتباطی همناو بیشتر در تعارض با دانشگاه هستند. بنابراین تأثیرات دو نهاد خانواده و دانشگاه لزوماً روندی تعارضی ندارد بلکه این روند بر پیوستاری توافقی^۰ تعارضی مبتنی است. خانواده‌هایی که مبتنی بر ساختارهای سنتی و اقتدارگرا هستند با جهت‌گیری همناوی بالا و گفت و شنود پایین، بر اطاعت بی‌چون و چرای فرزندان خود تأکید دارند و اجازه رشد فکری و استقلال را به آنها نمی‌دهند.

فرد همچنین با ورود به دانشگاه، صاحب الگوهای فکری و رفتاری جدیدی می‌شود. این الگوی جدید می‌تواند بستر مناسبی برای پیشرفت و تغییرات رو به جلو باشد اما در عین حال نگرش سیاسی^۰ اجتماعی جدید می‌تواند در تعارض با الگوهای متعارف مورد نظر خانواده همناو، ایفای نقش کند. دستیابی به تحصیلات بالاتر نگرش سیاسی^۰ اجتماعی فرد به محیط پیرامونش را تغییر می‌دهد. افرادی که تحصیلات بالاتری دارند غالباً از پایگاه اجتماعی^۰ اقتصادی بالاتری نیز

است:

- ۱- خود باز^۳: که منظور از آن، داشتن نگرشی عام و صمیمانه نسبت به دیگران است
  - ۲- توانایی سهیم شدن در ارزش‌ها با دیگران
  - ۳- جهت‌گیری چندارزشی به جای تک ارزشی
  - ۴- رهایی نسبی از نگرانی (آلموند و ربا، ۱۹۸۹: ۱۰).
- ویژگی دیگر نگرش نوگرایانه، آزادی خواهی است. آزادی، اراده انسانی است. در نظر هگل، آزادی نه قابلیت است داده شده از سوی طبیعت و نه استعداد فردی است بلکه ساختاری است برآمده از تعامل میان اراده آزاد فردی که به صورت پیوسته مرتبط با اراده آزاد دیگران و مبتنی بر احترام متقابل است. هویت فردی انسان آزاد به واحد عقلانی کل وابسته است (لوتر، ۲۰۰۹: ۱۱۹). هگل نشان می‌دهد که تحقق واقعی آزادی در گرو آن است که «من خویش را در دیگری ببینم» (لوتر، ۲۰۰۹: ۱۳۵). او در کتاب *فلسفه حق*^۴ نشان می‌دهد که رشد کامل مفهوم اراده، مفهوم کاملاً رشد یافته آزادی را به وجود می‌آورد. آزادی که هر دو عناصر واقعیت عینی و ذهنی را در خود دارد.

بعد سوم نگرش سیاسی^۵ اجتماعی نوگرا، تفکر انتقادی است. گلدریک^۶ (۱۹۹۹)، به نقل از اسپرینگر، (۲۰۰۴) بر این باور است که از راه‌های موجود برای افزایش تفکر انتقادی، یافتن موضوعاتی است که درباره آنها بحث‌های تخصصی و معتبر مخالف وجود داشته باشد. چنین پدیده‌ای را «مناظره ساخت یافته»^۶ می‌نامند. در این روش موضوعات مهم جنجال برانگیز جامعه در سر کلاس‌های دانشگاه مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد. هدف اصلی این است که دانشجویان دیدگاه‌های مخالف با دیدگاه‌های خودشان را بفهمند و اندیشه‌های خود را با توجه به آن تنظیم کنند تا از هر گونه جزم اندیشی رهایی یابند. این گونه مناظره با تقسیم دانشجویان به دو گروه و با

برخورد دارند و این امر منجر می‌شود که دانش‌آموختگان دارای جهت‌گیری نگرشی متفاوتی نسبت به بی‌سوادان یا افراد با تحصیلات اندک باشند (آلموند و ربا، ۱۹۸۹: ۳۱۶). با این توضیحات آشکار است که دو نهاد خانواده و دانشگاه اهمیت زیادی دارند، اما پژوهش‌های اندکی به بررسی تأثیرات این دو نظام اجتماعی و آموزشی و نسبت میان آن دو بر روی نگرش سیاسی^۷ اجتماعی دانشجویان پرداخته است. به همین دلایل، این تحقیق در پی آن است تا به بررسی تأثیرات خانواده و نسبت میان دو الگوی عمده خانواده یعنی الگوی گفت و شنود و الگوی هم‌نوا با نگرش سیاسی^۸ اجتماعی نوگرای دانشجویان دانشگاه اصفهان بپردازد. همچنین به بررسی تأثیر دانشگاه و تغییرات حاصله از آنها بر روی نگرش سیاسی^۹ اجتماعی نوگرای دانشجویان می‌پردازد. پرسش اساسی این است که خانواده با توجه به الگوهای ارتباطی اش چه تأثیراتی بر دانشجو دارد و دانشگاه از چه مکانیسم‌هایی برای اعمال نفوذ بر نگرش فرد استفاده می‌کند؟

واکاوی مفهوم نگرش سیاسی - اجتماعی نوگرا

نگرش سیاسی - اجتماعی^۱ به معنای دیدگاه‌ها و باورهای کلی ما در مورد موضوعات مختلف سیاسی - اجتماعی است. نگرش سیاسی - اجتماعی موضوعاتی از قبیل محافظه‌کاری، سنت‌گرایی، پایبندی به مذهب، فردگرایی، تحول‌خواهی، روحیه انتقادی، برابر خواهی، تسامح‌پذیری و جز آنها را شامل می‌شود (هستی، ۲۰۰۷: ۴). نوگرایی^۲ نیز به شیوه اندیشیدن و عمل کردن افراد یک جامعه در زمان حاضر یا متأخر گفته می‌شود که متمایز از گذشته است (آکسفورد، ۲۰۰۴: ۸۲۰). اساس دموکراسی ایمان به توانمندی‌ها و استعداد‌های فرد انسانی است. به همین دلیل نگرش فرد دموکراتیک که از ویژگی‌های نگرش نوگرایانه است، از نگرش‌های دیگر متمایز است. چنین تمایزی را لاسول برای نگرش دموکراتیک چنین ابراز داشته

³ open ego

⁴ Philosophy of Right

⁵ Gelderik

⁶ structured controversy

¹ Socio-political attitude

² Modernity

پیشینه تحقیق

نخستین و یکی از مهم‌ترین تحقیقات انجام شده در مورد نفوذ اجتماعی دانشگاه بر روی نگرش دانشجویان، تحقیق نیوکام در کالج بنینگتون است که در حدود هشتاد سال پیش صورت پذیرفت. نیوکام (۱۹۴۳) نگرش‌های دانشجویان در سال‌های مختلف تحصیلی را با نگرش‌های سیاسی والدین آنها مقایسه کرد و مشاهده نمود که نگرش‌های آنان نسبت به والدینشان تغییرات قابل توجهی یافته است. این پژوهش، محیط نگرشی شخصی، از جمله، آشنایان، خانواده، همسر و از این قبیل را به عنوان یک عامل تعیین‌کننده و مهم مورد تأکید قرار می‌دهد و حاکی از آن است که محیط نگرشی که شخص را احاطه کرده است، اثری تعیین‌کننده و قطعی بر شکل‌گیری نگرش‌های او دارد (نیوکام، ۱۹۴۳). چند دهه پس از آن، گایموند^۱ (۱۹۹۹) در تحقیقی با ساختاری شبیه به کار نیوکام، به بررسی نفوذ اجتماعی اطلاعاتی (در کنار نفوذ اجتماعی هنجاری) بر روی نگرش دانشجویان انجام پرداخت. نگرش دانشجویان تغییر می‌کند به آن جهت که در معرض هر دو عامل هنجاری و اطلاعاتی از سوی گروه‌های مختلف قرار می‌گیرند. برای بررسی این تغییر، گایموند به پژوهشی طولی دست می‌زند. او دو مکانیسم نفوذ اجتماعی هنجاری و اطلاعاتی از سوی دانشگاه را عامل تغییر نگرش دانشجویان می‌داند و می‌گوید در کنار نفوذ هنجاری دانشگاه، برای نمونه فشار گروه همسالان، نفوذ اطلاعاتی دانشگاه نیز که شامل رشته‌های دانشگاهی و استادان هستند، نقش مهمی در تغییر نگرش سیاسی - اجتماعی دانشجویان ایفا می‌کند. مطالعات او تکمیل کننده کار نیوکام به شمار می‌آید. از سویی دیگر، در غالب تحقیقات در مورد نگرش سیاسی - اجتماعی محققان نگرش افراد را بر یک طیف با دو سر محافظه کاری و آزادی‌خواهی قرار می‌دهند. برای نمونه بریان هستی (۲۰۰۷) گرایش سیاسی - اجتماعی را به همین شکل بررسی می‌کند. او بر این باور است که سال‌های دانشجویی دوره‌ای تأثیرپذیر است که

اندیشه‌های مخالف از یکدیگر در مورد یک موضوع مهم صورت می‌گیرد. سپس دانشجویان دیدگاه‌های خود را در مورد موضوع به اشتراک می‌گذارند. در مرحله بعد دو گروه دانشجویی موقعیت‌های خود را تعویض می‌کنند و گروهی که موافق با موضوع، نظر داده بود در موقعیت مخالف و گروه دیگر در موقعیت موافق قرار می‌گیرد (ویلیامز، ۲۰۰۶: ۱۳). در این روش دانشجویان با مهارت‌های بحث، گفتگو کردن، شنیدن نظرات مخالف آشنا می‌شوند و از شخصی کردن موضوعات، غوغاسالاری، توهین و جز آن پرهیز می‌کنند.

آخرین بعد نگرش نوگرا، فردگرایی است. در نظر دوتوکویل فردگرایی ویژه‌ای جدید است که برای پیشینیان ما ناشناخته بوده است. به باور او، در گذشته به دلایل مقبولی هر فرد به جهت ضرورت به گروهی متعلق بود و هیچ کس نمی‌توانست خود را به عنوان واحدی منزوی در نظر بگیرد (مارتین، ۲۰۰۶: ۱۰). آگوستین قدیس در نوشته خود با نام «اعترافات» در ۳۹۴ میلادی برای نخستین بار فرد را در گسترده‌ترین شیوه خود بیان می‌کند. در حقیقت می‌توان گفت او پایه‌گذار مفهوم شخص و به ویژه مفهوم «خود» است. این نگاه نخستین گام برای تغییر مفهوم غربی شخص به حساب می‌آید. «من تبدیل شدم به پرسشی برای خودم» و این بازتاب آگوستین به خود پایه‌ای برای فردگرایی مدرن شد. چنین ابداعی از «خود» به عنوان یک «هستی» که صاحب اراده آزاد و قدرت است، مبنایی برای مفهوم فردگرایی شد و به همین دلیل می‌توان گفت که فردگرایی قویاً پایه‌ای مذهبی دارد. پایه دیگر فردگرایی، اخلاق است که قایل به ارزش فرد است و اخلاق فردی را عنوان می‌کند (استراوسون، ۱۹۵۹: ۱۵، به نقل از باری کلارک و فاووراکر، ۲۰۰۱: ۴۳۹-۴۳۸). پس از این، دکارت نخستین بازپرسی از خود را با ادعای مشهورش «من می‌اندیشم پس هستم» مطرح نمود. این ادعا فرد را در مرکزیت قرار می‌دهد و ذهن را نسبت به خود آگاهش، آشکار می‌سازد.

¹ Guimond

خانواده و نقشی که در زندگی افراد ایجاد می‌کند بیش از هر عامل دیگری تعیین کننده است. او نتیجه می‌گیرد که با وجود آنکه دانشجویان دارای روحیات و نگرش‌های بسیار فردگرایانه هستند و عمدتاً مایل‌اند که در برابر خانواده مقاومت کنند، در همان حین به جهت بقا و دوام زندگی‌شان به تأیید خانواده احتیاج دارند به همین دلیل از استراتژی‌های غیر مقاومتی نیز بهره می‌گیرند.

چارچوب نظری تحقیق

عوامل مختلفی بر نگرش‌ها و شکل‌گیری آنها تأثیرگذارند اما عوامل یکسان بر افراد مختلف، تأثیرات متفاوتی دارند. علت این تفاوت، به تفاوت در ویژگی‌های فردی بازمی‌گردد. افراد مختلف در محیط یکسان، واکنش‌های متفاوتی از خود نشان می‌دهند زیرا ویژگی‌های شخصیتی متفاوتی دارند. به هر روی، پیش از هر چیز باید بدانیم که نگرش‌ها غالباً آموخته می‌شوند. هگا معتقد است که هر آنچه که فرد انجام می‌دهد، می‌گوید یا می‌اندیشد در بافت اعمال اجتماعی شکل می‌گیرد (هگل، ۱۹۹۱: ۷، به نقل از لوتر، ۲۰۰۹: ۱۱۸). فرد در کنار ویژگی‌های شخصیتی و ژنتیکی که دارد، تحت تأثیر محیط و بافت اجتماعی - فرهنگی پیرامون خود قرار می‌گیرد و با آن در فرآیند شدن در تعامل است. این بافت پیرامون تأثیر بسزایی در شکل‌دهی نگرش افراد دارد. عوامل تأثیرگذار بر نگرش‌ها در این بافت، متنوع و بی‌شمارند. برخی تأکید بر نقش خانواده در سال‌های اولیه زندگی دارند. نخستین سال‌های زندگی پایه‌های نگرش فرد را شکل می‌دهند و استحکام می‌بخشند. پس از این دوره، نظام آموزشی نقش حیاتی دارد. در هر جامعه نظام آموزشی با فراهم ساختن بستر مناسبی برای رشد و پرورش نگرش نو در افراد، زمینه تحولات در سایر نظام‌های اجتماعی - فرهنگی را مهیا می‌سازد.

خانواده و نگرش سیاسی - اجتماعی

اعضای خانواده به عنوان اشخاصی مستقل، در کنار یکدیگر

نظام فکری و اعتقادی جوانان در برابر تغییر، بسیار آسیب‌پذیر است. رابرت ویلیامز^۱ (۲۰۰۶) نیز پژوهشی با عنوان «آزادی آکادمیک در آموزش عالی در متن فرهنگ سیاسی - اجتماعی محافظه کار» انجام داده است. او در این پژوهش به تهدیداتی که فرهنگ سیاسی^۲ اجتماعی محافظه کار در دانشگاه‌ها برای آزادی آکادمیک به وجود می‌آورند، می‌پردازد و قوانینی را که دانشگاه‌های دولتی در جهت تحدید حق آزادی بیان و اندیشه برای اساتید در مورد موضوعات مختلف سیاسی^۳ اجتماعی^۴ وضع می‌کنند، مورد اشاره قرار می‌دهد. او محدودیت‌هایی را که پس از دوره مک کارتیسم در دهه پنجاه میلادی و محدودیت‌هایی که پس از حملات یازده سپتامبر در امریکا شکل می‌گیرند، مورد توجه قرار می‌دهد. از پژوهش‌های داخلی می‌توان به حیدری (۱۳۸۸) اشاره نمود که به پژوهشی تحت عنوان بررسی توزیع اجتماعی نگرش‌های سیاسی نوگرا و سنت‌گرا در شهر یزد پرداخته است. او متغیرهایی همچون دینداری، وسایل ارتباط جمعی، مشارکت سیاسی و آگاهی سیاسی را با نوع نگرش بررسی نموده است. یافته‌های پژوهش او نشان می‌دهند که متغیرهای آگاهی سیاسی، مشارکت سیاسی و میزان استفاده از وسایل جمعی با میزان نوگرایی رابطه مستقیمی دارند. کامرانی (۱۳۸۹) نیز در پژوهش خود با عنوان دانشجو در پهنه تعارضات خانواده و دانشگاه به بررسی تعارض دانشجو با خانواده‌اش پرداخته است. او در این تحقیق استراتژی‌های متعددی را که دانشجو در این تعارض در پیش می‌گیرد، مورد بررسی قرار داده است. او در این مطالعه پی می‌برد که در بدو امر استراتژی مقاومت از سوی دانشجویان در پیش گرفته می‌شود و پس از آن در کنار این استراتژی، استراتژی‌های مدارا، تحمل، دوری گزیدن و در برخی موارد هم‌نوایی اتخاذ شده است. استراتژی‌های هویتی دانشجویان نیز ترکیبی از هویت مقاومت و هویت برنامه‌دار است. عوامل متفاوتی سبب می‌شود که استراتژی‌های دانشجویان چنین روندی داشته باشد، در این میان اهمیت

^۱ Williams

است که در سرتاسر زندگی فرد باقی بماند (والبرگ، ۱۹۹۶ به نقل از اسکام و شولتز، ۲۰۰۵: ۱۶۹). اریک فروم نیز در کتاب خود با عنوان *داشتن یا بودن* عنوان می‌کند که جامعه نو سبب ظهور انسان نوینی می‌شود که منش وی دارای کیفیت‌هایی است از جمله: انتخاب رشد کامل خود و هم‌نوعان به عنوان هدف عالی زندگی و همچنین آزادی که شکل دلخواه و استبدادی نداشته باشد، بلکه امکان «خود» بودن را فراهم آورد. آزادی نباید مانند بسته‌ای از تمایلات حریصانه باشد، بلکه باید شالوده‌های ظریف و متوازن داشته باشد که در هر لحظه بتواند با رشد یا زوال، مرگ یا زندگی روبرو گردد (فروم، ۱۳۸۲: ۲۳۳-۲۳۱). رشد یافتن «خود» یکی از عناصر اصلی تبدیل فرد به یک انسان نوین، مستقل و غیر سلطه‌گر است. اما این رشد یافتن چگونه شکل می‌گیرد. کریس آرگریس در تئوری «رشد نیافتگی»^۱ رشد یافتگی» عنوان می‌کند که برای اینکه یک فرد طی سال‌های رشد خود به یک شخص پخته و بالغ مبدل شود هفت نوع تغییر در شخصیت او رخ می‌دهد. نخست، فرد از یک حالت منفعل در دوره کودکی به حالتی فعال در بزرگسالی تغییر می‌یابد. دوم، فرد که در کودکی به دیگران وابسته است ضمن رشد در بزرگسالی به یک استقلال نسبی می‌رسد. سوم، در کودکی فقط به چند طریق رفتار می‌کند ولی در بزرگسالی قادر است به چندین طریق رفتار کند. چهارم، در کودکی فرد علایق سطحی و در بزرگسالی علایق عمیق‌تری دارد. پنجم، چشم‌انداز زمانی کودک محدود است و فقط حال را در بر می‌گیرد ولی ضمن رشد چشم‌انداز گسترده‌تری از گذشته و آینده را شامل می‌شود. ششم، در کودکی فرد نسبت به هر کس زیر دست و تابع است ولی ضمن رشد و در بزرگسالی به موقعیتی مساوی یا برتر دست می‌یابد. هفتم، در کودکی فرد خود آگاهی ندارد اما در بزرگسالی دارای چنین ویژگی است. در نظر آرگریس این تغییرات بر یک پیوستار قرار دارند و شخصیت سالم در طول این پیوستار از رشد نیافته به رشد یافته تبدیل می‌شود.

قرار نمی‌گیرند بلکه به عنوان اعضای از کل بزرگتری اند که هویت اصلی خود را در آنجا می‌یابند. در نظر هگل، این بعد غیر فردی خانواده اهمیت زیادی دارد و چارچوب ذهنی فرد در مورد خودآگاهی از فردیتش، در چارچوب واحد خانواده به عنوان ضرورتی مطلق برای فرد شکل می‌گیرد. بنابراین فرد در خانواده شخصی مجزا نیست بلکه عضوی از خانواده است. خانواده اولین و مهم‌ترین بافتی است که روابط میان فردی در آن شکل می‌گیرد (لوتر، ۲۰۰۹: ۱۵۸) و از رهگذر چنین روابط و تعاملی نگرش فرد نیز قوام می‌یابد. میزان نفوذ خانواده بر نگرش و رفتار فرزندان تا به آن اندازه است که برخی محققان دوران کودکی فرد در خانواده را همچون حضور در یک نهاد مطلقه^۱ تصور می‌کنند. والدین تقریباً کنترل مطلق بر ورود اطلاعات، رفتار کودک و نظام تشویق و تنبیه او دارند. به همین دلایل و همچنین از آنجا که کودک تجربه‌ای از پیش ندارد، خانواده قدرت زیادی در شکل‌دهی نگرش او دارد. در بسیاری موارد کودک تجربه‌ای از موضوعات مهمی همچون جنگ، کشورهای دیگر، مهاجرت، سیاست و مفاهیم انتزاعی همچون عدالت و دموکراسی ندارد (اسکام و شولتز، ۲۰۰۵: ۱۶۸). حتی تفاوت‌های جنسی نیز تحت آموزه‌های خانواده شکل نهایی خود را می‌گیرد و طی فرآیند اجتماعی شدن است که دختر، دختر و پسر، پسر می‌شود و نقش‌های جنسیتی تعریف می‌شوند. بسیاری از پیش‌داوری‌ها و افکار قالبی تحت تأثیر خانواده به فرزندان منتقل می‌شود. تحقیقات نشان می‌دهند که کودکان در سن چهار سالگی تقریباً از افکار قالبی آگاه می‌شوند (آگوستینوس و روزوارن، ۲۰۰۱ به نقل از اسکام و شولتز، ۲۰۰۵: ۱۶۲). والدینی که تأکید بر فرمانبرداری، نظم و تنبیه بدنی دارند، احتمال بیشتری دارد که فرزندان آنها اقتدارگرا و متعصب یابند (آدرنو و همکاران، ۱۹۵۰). یکی از دلایل چنین امری همذات‌پنداری و همانند سازی کودکان از والدین‌شان است. شواهد زیادی وجود دارد که نشان می‌دهد نگرش اقتدارگرا در دوران کودکی شکل می‌گیرد و ممکن

¹ total institution

رشد نیافتگی	رشد یافتگی
منفعل	فعال
وابسته	مستقل
علاقه سطحی	علاقه عمیق
چشم‌انداز محدود	چشم‌انداز بلند مدت
تابع	برابر
ناآگاه	آگاه

منبع: (پال هرسی و کنت بلانچارد، ۱۳۸۰: ۵۶)

کرده‌اند (کوثرنر و فیتزپاتریک، ۱۹۹۷: ۶۰). به نقل از کورشنیا و همکاران، (۱۳۸۸: ۴۹). در این نوع خانواده‌ها، هم‌نواپی پایین است و ارتباطات میان اعضا بر نامتجانس بودن عقاید و فردیت هر کدام از اعضای خانواده بنا شده و بر استقلال هر فرد تأکید می‌شود (کوثرنر و ایا، ۲۰۰۰، به نقل از کشتکاران، ۱۳۸۷: ۴۵). جهت‌گیری هم‌نواپی نیز عبارت است از «میزانی که خانواده‌ها شرایط همسان بودن نگرش‌ها، ارزش‌ها و عقاید را مورد تأکید قرار می‌دهند» (همان). این خانواده‌ها ساختاری سستی دارند به این گونه که فرد در خدمت اعضای خانواده است و علائق او ذیل علائق و خواسته‌های اعضای دیگر خانواده قرار می‌گیرد. بنابراین همان‌گونه که آشکار است الگوی ارتباطی خانواده نقش مهمی در شکل‌گیری نگرش افراد دارد. حضور در خانواده‌ای که در آن الگوی ارتباطی غالب مبتنی بر الگوی گفت و شنود است، بستر مناسبی برای رشد و تقویت برابر خواهی، روحیه انتقادپذیری بالاتر، استقلال فردی و میل به آزادی‌های بیشتر فراهم می‌سازد. برعکس، داشتن خانواده‌ای با الگوی ارتباطی هم‌نوا به عدم رشد انتقاد پذیری، فردگرایی و میل به آزادی‌های فردی بیشتر و برابر خواهانه‌تر منجر می‌شود.

آموزش و نگرش سیاسی - اجتماعی

روش‌شناسی پیش‌رونده دیویی بر این ایده استوار است که دانش‌آموزان، افرادی پویا هستند که رشد می‌کنند، تغییر می‌یابند و واحد درسی را طلب می‌کنند که انعکاس‌دهنده موقعیت ویژه رشد آنها باشد. او مدافع هر دو امر «آزادی» و «مسئولیت» برای دانش‌آموزان است. کسانی که عناصر مهم حیات دموکراتیک به حساب می‌آیند. او معتقد است که مدرسه باید انعکاس‌دهنده اجتماع باشد تا دانش‌آموزان قادر باشند که پس از فراغت از تحصیل درک درستی از نقش جامعه خود برای حفظ منش دموکراتیک زندگی داشته باشند. در نظر دیویی، مدرسه مینیاتوری از اجتماع و شکلی از جامعه

در خانواده محدود و اقتدارگرا چنین فرآیند پیش‌رونده رشد صورت نمی‌گیرد. در حقیقت والدین اجازه چنین رشدی نمی‌دهند و نسبت به این ویژگی‌های رشد نیز احساس مطلوبی ندارند. زیرا چنین فرآیند رشدی اقتدار آنها را به خطر می‌اندازد. تلاش این خانواده‌ها و ساختار شکل‌گرفته در آن در خدمت نابالغ نگه داشتن فرزندان است. در این میان، پدیده دیگری که در ارتباط با خانواده و نگرش فرد رخ می‌دهد، امر اجتماعی شدن سیاسی است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که در سنین اولیه نگرش سیاسی آغاز به رشد می‌کند. بسیاری از کودکان در سنین اولیه شش و هفت سالگی احساسات و شناخت معینی در مورد کشورشان، رهبران شان و نمادهای ملی پیدا می‌کنند (لامبرت و کلینبرگ، ۱۹۶۷ به نقل از اسکام و شولتز، ۲۰۰۵: ۱۷۰). بیشتر این تغییرات نگرشی، ناشی از الگوی ارتباطی خانواده است. واتزلویک و همکاران (۱۹۶۷) خانواده را سیستمی قانونگذار تعریف می‌کنند که اعضای آن دائماً در تعریف مجدد ماهیت روابط خود بر مبنای الگوی ارتباطات خود هستند. الگوی ارتباطات خانواده یا شیوه بیان افکار و احساسات اعضای آن از خانواده‌ای به خانواده دیگر متفاوت است. محققان دو بعد زیربنایی جهت‌گیری گفت و شنود و جهت‌گیری هم‌نواپی را در الگوهای ارتباطات خانوادگی شناسایی کرده‌اند. آنها جهت‌گیری گفت و شنود را «میزانی که خانواده‌ها شرایطی را فراهم می‌آورند که در آن همه اعضای خانواده تشویق به شرکت آزادانه و راحت در تعامل، بحث و تبادل نظر درباره طیف وسیعی از موضوعات شوند» تعریف

نخستین است^۱ و تربیت کردن^۲ ابزاری برای توسعه روحیه همکاری و زندگی اجتماعی است (دورکین، ۱۹۵۹: ۴۳). او به ویژه معتقد است که دموکراسی از رهگذر آموزش شناخته می‌شود. آموزش به طور پیوسته به شالوده شکنی و بازسازی جامعه می‌انجامد. دیویی همان‌گونه که به تأثیر ابعاد اجتماعی تعلیم و تربیت توجه نشان می‌داد، به تأثیرات مدرسه بر افراد نیز آگاه بود. بنابراین فلسفه آموزش دیویی تلاش آگاهانه‌ای برای ایجاد تعادل میان نقش اجتماعی مدرسه با تأثیرات آن روی توسعه اجتماعی، فکری و شخصی افراد بود (سادونیک و زیمل، ۱۹۹۸: ۱۳۱). در هر صورت، نظام آموزشی از دو مکانیسم اصلی نفوذ اجتماعی هنجاری و اطلاعاتی برای تأثیرگذاری بر دانشجویان بهره می‌برد که در ادامه به بررسی آنها پرداخته شده است.

نفوذ اجتماعی هنجاری و اطلاعاتی دانشگاه

به طور کلی نفوذ اجتماعی را به دو دسته تأثیر گروه بر افراد و افراد بر یکدیگر تقسیم می‌کنند. در دسته اول محققان معتقدند که این نوع نفوذ برای هم رنگ کردن آنها با انتظارات جمع است. بنابراین، غالباً غیر عمدی است. به این معنا که فرد با قرار گرفتن در یک گروه و برقراری ارتباط با دیگران، تحت تأثیر ارزش‌ها و هنجارهای آن گروه قرار می‌گیرد. در این نوع نفوذ الزاماً قصد قبلی برای تغییر ارزش‌ها و هنجارهای افراد وجود ندارد و همین که فرد وارد جریان کنش متقابل با سایر افراد گروه می‌شود، نفوذ به صورت یک واقعیت جمعی عمل می‌کند و تغییرات ارزشی، شناختی و رفتاری را موجب می‌شود. در مجموع چنین نفوذی را نفوذ هنجاری می‌نامند. گروه همسالان دانشگاهی بیشتر از این نوع نفوذ بهره می‌جویند. از سویی افراد اغلب متکی به اطلاعاتی هستند که از دیگران به دست می‌آورند. این وابستگی افراد به اطلاعات می‌تواند موجب نوعی دیگر از نفوذ اجتماعی گردد. به گونه‌ای

که برای کسب اطلاعات اقدام به انطباق خود با گروه کنند. این شکل نفوذ به نفوذ اطلاعاتی معروف است. نتیجه میل افراد برای اخذ اطلاعات درست و رفتار درست مطابق این اطلاعات است (برون، ۲۰۰۶؛ دویچ و جرارد، ۱۹۵۴؛ به نقل از سام دلیری، ۱۳۸۹: ۷۶). دانشگاه با وجود دوستان دانشگاهی، انجمن‌ها، خوابگاه‌ها، استادان و جز آنها دارای هر دو پتانسیل برای اعمال نفوذ اجتماعی برای تغییر و شکل‌گیری نگرش سیاسی^۳ اجتماعی دانشجویان است. جری کالم معتقد است که محیط‌های دانشگاهی شرایط ایده آلی را برای بررسی فرایندهای شکل‌گیری و دوام فرهنگی مهیا می‌سازند و در طول زمان به دلیل نفوذ فرآیندهای بین فردی تمرکز یافته، نگرش افراد به آنانی که نزدیکتر به آنها هستند، شباهت بیشتری می‌یابد (جری کالم، ۲۰۰۷: ۱۳۲۷؛ به نقل از باری کلارک و فاوراگر، ۲۰۰۱). از نظر گایموند نیز هر اندازه دانشجویان با گروه‌های همسالان دانشگاهی خود بیشتر همانند سازی کنند و در زندگی دانشگاهی بیشتر درگیر شوند، بیشتر در مسیر تغییر نگرش قرار می‌گیرند (گایموند، ۱۹۹۹: ۲۴۰).

علاوه بر گروه همسالان، رفتار استادان نیز می‌تواند به عنوان نوعی الگو، نگرش دانشجویان را متأثر سازد. ریگو (۲۰۰۰) با استناد به پژوهش خود در زمینه تأثیر رفتار استادان بر تربیت شهروندی دانشجویان به ۴ جنبه مهم رفتارهای استادان در این خصوص اشاره می‌کند که عبارتند از:

- رفتار مشارکتی: تشویق دانشجویان به مشارکت در بحث‌ها و فعالیت‌های کلاسی و در مجموع درگیر ساختن آنها در فرایندهای یاددهی^۴ یادگیری.
- جهت‌گیری عملی: بیان و طرح موضوعات و مثال‌هایی که مرتبط با زندگی دانشجویان است و کاربردی ساختن آموزه‌ها.
- انجام وظایف به شکلی مسئولانه و حرفه‌ای (آمادگی در ارائه دروس، به روز رسانی اطلاعات خویش، سازماندهی منظم و منطقی دادن به مباحث، استفاده از متدهای جدید و جذاب و...).

^۱ The school is a miniature community

^۲ discipline

۲- او تمایل بیشتری به گزارش دادن در مورد دنبال کردن سیاست و توجه به کارزارهای انتخاباتی نسبت به فرد کمتر تحصیل کرده دارد.

۳- او آگاهی سیاسی بیشتری دارد.

۴- او در دامنه گسترده تری از موضوعات سیاسی اظهار نظر می کند.

۵- تمایل بیشتری به مشارکت فعال در مباحث سیاسی دارد.

۶- او در بحث های سیاسی با دامنه گسترده تری از مردم احساس آزادی می کند (آلموند و ربا، ۱۹۸۹: ۳۱۸).

با در کنار هم قرار دادن نظریه های بالا، فرضیه های تحقیق مطرح می شوند که بر مبنای آنها مدل نظری تحقیق نیز آورده شده است. فرضیه ها عبارتند از:

۱- میان الگوهای ارتباطی خانواده و نگرش سیاسی^۰ اجتماعی دانشجویان رابطه وجود دارد. از آنجا که الگوهای ارتباطی خانواده دارای دو بعد اصلی است بنابراین فرضیه های آن عبارتند از:

• میان الگوی ارتباطی گفت و شنود خانواده و نگرش سیاسی^۰ اجتماعی نوگرای دانشجویان رابطه وجود دارد.

• میان الگوی ارتباطی همنوای خانواده و نگرش سیاسی^۰ اجتماعی نوگرای دانشجویان رابطه وجود دارد.

۲- میان نفوذ اجتماعی^۰ سیاسی دانشگاه و نگرش سیاسی^۰ اجتماعی نوگرای دانشجویان رابطه وجود دارد.

۳- میان متغیرهای زمینه ای همچون پایگاه اجتماعی^۰ اقتصادی و جنسیت با نگرش سیاسی^۰ اجتماعی نوگرای دانشجویان رابطه وجود دارد.

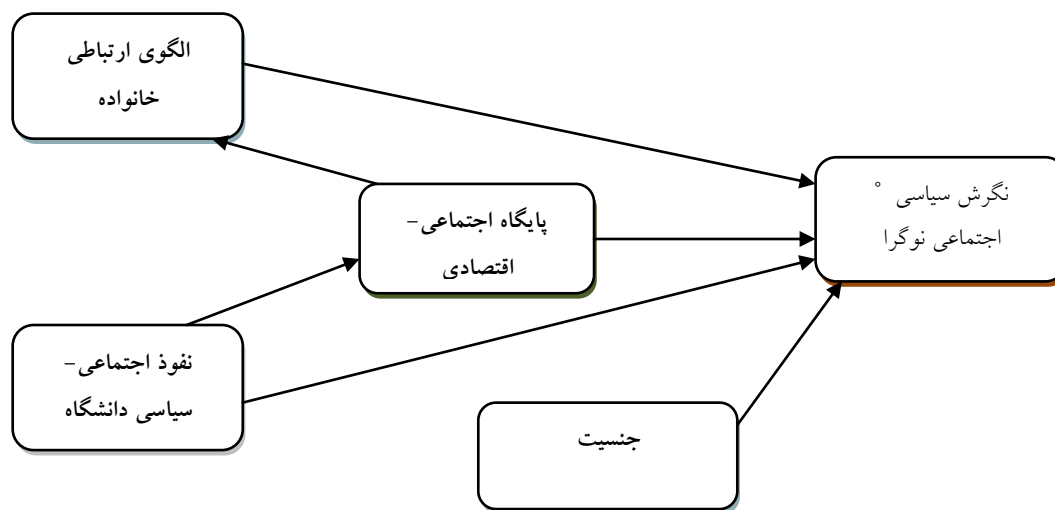
- احترام: داشتن رفتاری محترمانه با دانشجویان که به دور از هر نوع توهین، تحقیر و تمسخر است و اجازه بیان آزادانه افکار و نظرات را به آنها بدهد (ریگو، ۲۰۰۰: ۶۷؛ به نقل از موسوی، ۱۳۹۱: ۱۰۷).

در مجموع دانشگاه تغییرات مهمی در فرد ایجاد می کند به گونه ای که می توان گفت هنجارهای جدیدی را به عنوان هنجارهای رقیب معرفی می کند. نتیجه چنین امری تغییر نگرش ها و باز شکل گیری است. با ورود فرد به دانشگاه، نفوذ اجتماعی خانواده بر فرد کاسته می شود و به ویژه نوع خاصی از خانواده ها (خانواده های محدود) اقتدار و مرجعیت سابق خود را از دست می دهند. تحصیل در دانشگاه و تجربه زندگی دانشجویی، یکی از عواملی است که در رشد و تقویت فردیت و گرایش های فردگرایانه و ایجاد نوعی روحیه استقلال طلبی همراه است.

پایگاه اجتماعی - اقتصادی و نگرش سیاسی - اجتماعی

همان گونه که پیشتر اشاره شد دست یابی به تحصیلات بالاتر نگرش فرد به پیرامونش را تغییر می دهد. افرادی که تحصیلات بالاتری دارند، غالباً از پایگاه اجتماعی^۰ اقتصادی بالاتری نیز برخوردارند و این امر منجر می شود که دانش آموختگان دارای جهت گیری نگرشی متفاوتی نسبت به بی سوادان یا افراد با تحصیلات اندک، باشند (آلموند و ربا، ۱۹۸۹: ۳۱۶). آلموند و ربا نتیجه تحقیقات خود را در پنج کشور در مورد افراد تحصیل کرده چنین عنوان کردند:

۱- فرد با تحصیلات بالاتر، نسبت به کسی که تحصیلات کمتری دارد، آگاهی بیشتری از تأثیر دولت بر فرد دارد.

نمودار ۱- مدل نظر تحقیق

روش تحقیق

حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران ۳۶۰ نفر است که از میان کلیه افراد انتخاب می‌شوند. در روش کمی پس از جمع‌آوری داده‌ها و برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، با توجه به سطح سنجش متغیرهای مورد بررسی، از آماره‌های توصیفی و آماره‌های استنباطی استفاده شده است. کلیه عملیات اجرایی پردازش داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار Spss و Amos است.

روش تحقیق پژوهش حاضر، پیمایش است. این پژوهش از نظر هدف، یک بررسی کاربردی و از نظر وسعت پهنانگر و از نظر زمانی یک بررسی مقطعی است. جامعه آماری تحقیق حاضر کلیه دانشجویان دانشگاه اصفهان از تمامی رشته‌ها و هر سه مقطع تحصیلی (کارشناسی-ارشد و دکترا) است. نمونه مورد نظر به شیوه سهمیه‌ای از میان ۱۴۳۲۳ دانشجوی دانشگاه اصفهان از ۱۴ دانشکده ادبیات (با ۱۷۹۹ نفر دانشجو)، تربیت بدنی (۴۷۳ نفر)، علوم تربیتی (۱۷۰۸)، زبان (۱۴۰۹)، علوم (۲۱۳۶)، اقتصاد (۲۱۹۰)، فنی^۵ مهندسی (۱۸۸۴)، اهل و بیت (۱۸۵) و جز آن انتخاب شده‌اند. ملاک سهمیه‌بندی نیز بر اساس جنسیت، مقطع تحصیلی و رشته تحصیلی است که جزییات آن در جدول زیر آمده است:

اعتبار و پایایی

برای برآورد اعتبار از دو روش اعتبار محتوا و اعتبار سازه استفاده شد. یعنی ضمن توجه به ارتباط و انطباق پرسش‌ها و گویه‌ها با مباحث و دیدگاه‌های مطرح شده در مبانی و چارچوب نظری (اعتبار سازه‌ای)، با مراجعه به داوران (چهار نفر از پژوهشگرانی که سابقه تحقیق در این عرصه داشتند) به رفع کاستی‌های پرسشنامه پرداخته شد (اعتبار محتوا). پس از تنظیم پرسشنامه و انجام پایلوت بر روی ۴۰ نفر تعیین پایایی ابزار سنجش نیز انجام پذیرفت. مقدار آلفای کرونباخ متغیرهای تحقیق عبارتند از:

جدول ۱- سهمیه بندی بر اساس جنسیت

تعداد	مقطع تحصیلی	جنسیت
۵۷۴۴	کارشناسی	زن
۳۸۵۷	کارشناسی	مرد
۱۹۸۷	کارشناسی ارشد	زن
۱۶۱۱	کارشناسی ارشد	مرد
۵۴۷	دکترا	زن
۵۷۷	دکترا	مرد

تعریف عملیاتی متغیر وابسته

نگرش سیاسی - اجتماعی نوگرا

در این تحقیق برای متغیر نگرش سیاسی^۵ اجتماعی نوگرای چهار بعد: نگرش دموکراتیک، آزادی خواهی، تفکر انتقادی و فردگرایی در نظر گرفته شده است. این ابعاد با ۲۹ گویه سنجیده شده اند که برخی از گویه‌های آن در جدول زیر به تفکیک ابعاد آمده است:

جدول ۲- میزان آلفای کرونباخ متغیرهای تحقیق

متغیر	میزان آلفای کرونباخ
نگرش سیاسی ^۵ اجتماعی نوگرا	۰,۸۷
بعد نگرش دموکراتیک	۰,۷۷
بعد آزادی خواهی	۰,۸۱
بعد تفکر انتقادی	۰,۶۷
بعد فردگرایی	۰,۵۹
الگوی ارتباطی خانواده	۰,۸۳
پایگاه اجتماعی - اقتصادی	۰,۷۱

جدول ۳- ابعاد نوگرایی سیاسی - اجتماعی

شاخص	ابعاد	گویه‌ها
نگرش دموکراتیک (ارزش‌های ناظر بر تساهل و آزادی و ارزش‌های ناظر بر مشارکت)	نگرش دموکراتیک	دولت باید استفاده مردم از ماهواره و اینترنت را با نظارت شدیدتر تحت کنترل داشته باشد. افراد باید بتوانند آزادانه و بدون ترس درباره مسایل جامعه با هم سخن بگویند. تعدد احزاب در جامعه باعث اختلال در امور کشور می‌شود. شرکت در انتخابات یک حق سیاسی است نه یک تکلیف شرعی. بحث گروهی جهت بهبود عملکرد حکومت ضروری است. اگر هرکسی عقایدش را در جامعه مطرح کند هرج و مرج می‌شود. به نظر من همه چیز باید در کنترل دولت باشد، به ویژه فعالیت‌های سیاسی. روزنامه‌ها باید آزاد باشند تا واقعیت را آن‌طور که هست بنویسند و کسی نباید مانع آنها شود. افرادی که زیاد انتقاد می‌کنند آدم‌های خودخواهی هستند. انتقاد از دیگران به دعوا و هرج و مرج در جامعه منجر می‌شود. باید همیشه سنن و رسوم سیاسی جامعه را مطابق نیازهای روز تغییر داده و اصلاح کنیم. نقد و ارزیابی مسایل سیاسی برای پیشرفت جامعه ضروری است. معمولاً بر اساس برنامه‌ریزی شخصی کارهایم را انجام می‌دهم. خواسته‌های خودم برایم مهم هستند حتی اگر مجبور باشم خواسته‌های خانواده‌ام را فدا کنم. غالباً دیگران می‌توانند روی اندیشه‌ام تأثیر گذارند. هرچند با دیگران مشورت می‌کنم اما فکر می‌کنم در نهایت خودم بهتر می‌توانم تصمیم‌گیری کنم. من هدف زندگی‌ام را خودم تعیین می‌کنم تا اینکه والدینم آنها را تعیین کنند. خودم تصمیم می‌گیرم چکار بکنم و چکار نکنم . ترجیح می‌دهم به لحاظ مالی به خود متکی باشم تا به والدینم.
	آزادیخواهی	
نوگرایی سیاسی - اجتماعی	تفکر انتقادی	
فردگرایی (رقابت، اهداف شخصی و استقلال)	فردگرایی	

تعریف عملیاتی متغیرهای مستقل

الگوی ارتباطی خانواده

الگوی ارتباطی خانواده با دو بعد جهت‌گیری گفت و شنود و جهت‌گیری هم‌نواپی در نظر گرفته شده است. منظور از

جهت‌گیری گفت و شنود این است که خانواده‌ها تا چه حد، شرایطی را فراهم می‌سازند که در آن تمام اعضای خانواده تشویق به شرکت آزادانه و راحت در تعامل، بحث و تبادل نظر درباره طیف وسیعی از موضوعات شوند. جهت‌گیری

خود از کدام یک بیشتر کمک می‌گیرید؟

یافته‌های توصیفی و تبیینی

میزان نگرش سیاسی - اجتماعی نوگرای ۱۱۸ نفر از پاسخگویان برابر با ۳۲٫۸ درصد در حد پایین بوده است. ۱۲۱ نفر معادل با ۳۳٫۶ درصد پاسخگویان در حد متوسط نوگرا بوده‌اند و میزان نوگرایی ۱۲۱ نفر یعنی ۳۳٫۶ درصد کل پاسخگویان نیز در حد بالا بوده است. دامنه میزان نگرش سیاسی^۵ اجتماعی نوگرای دانشجویان بین ۶۰ تا ۱۶۶ در نوسان بوده و بیشترین فراوانی آن مربوط به نمره ۱۲۳ است. میانگین نمره نوگرایی کل پاسخگویان ۱۲۵٫۴۵ است که این میزان از میانه (۱۲۴) بیشتر است. در مجموع می‌توان گفت که میزان نوگرایی دانشجویان در حد بالا است.

سطح سنجش متغیر وابسته پژوهش فاصله‌ای و متغیرهای مستقل اسمی، ترتیبی و فاصله‌ای هستند. برای اینکه بدانیم متغیرهای ما در سطح توزیع نرمال هستند یا نه از آزمون گالمرگورف - اسمیرنوف تک نمونه‌ای استفاده شده، برای این امر باید به مقدار معناداری دو سویه نگاه شود. اگر مقدار آن کمتر از سطح معنی‌داری (۰/۰۵ یا ۰/۰۱) بوده نتیجه می‌گیریم توزیع جامعه نرمال نیست. در پژوهش حاضر، چون در همه موارد مقدار سطح معنی‌داری از ۰/۰۵ کمتر است نتیجه می‌گیریم که تمام متغیرها در سطح توزیع غیرنرمال هستند. بنابراین در اینجا از آزمون‌های غیر پارامتری استفاده شده است.

جدول ۴- بررسی میزان همبستگی بین بعد الگوی ارتباطی گفت و

شنود خانواده و نگرش سیاسی - اجتماعی نوگرا

الگوی ارتباطی گفت و شنود	
همبستگی اسپیرمن سطح معناداری (sig)	
۰/۰۰۳	۰/۱۵۷
نگرش سیاسی - اجتماعی	

نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که بین بعد الگوی ارتباطی گفت و شنود خانواده و نگرش سیاسی - اجتماعی

همنوايي به این معناست که ارتباطات خانواده تا چه حد شرایط همسان بودن نگرش‌ها، ارزش‌ها و عقاید را مورد تأکید قرار می‌دهد. خانواده‌هایی با جهت‌گیری هم‌نوايي زیاد در تعاملات خود بر همسانی عقاید و نگرش‌ها تأکید دارند. جهت‌گیری گفت و شنود با ده گویه زیر سنجیده شده‌اند برخی از گویه‌ها عبارتند از: ۱- در خانواده ما امکان ابراز احساسات برای همه به طور یکسان وجود دارد. ۲- اعضای خانواده نظر یکدیگر را می‌شنوند حتی اگر با هم موافق نباشند. ۳- در زمان کودکی و نوجوانی، اغلب موارد وقتی پدر و مادر درباره موضوعاتی صحبت می‌کردند، نظر ما هم پرسیده می‌شد. ۴- پدر و مادر من معتقدند «تمام اعضای خانواده در تصمیم‌گیری‌های خانواده آزادند نظر خود را بگویند». ۶- ما به عنوان یک خانواده اغلب درباره کارهایی که در طول روز انجام داده‌ایم صحبت می‌کنیم و مواردی از این دست.

جهت‌گیری هم‌نوايي نیز با پنج گویه دیگر سنجیده شده‌اند که برخی از آنها عبارتند از: ۱- اغلب پدر و مادر من در دوران کودکی و نوجوانی ام چیزهایی مثل این می‌گفتند: «عقیده و نظر ما درست است و تو نباید در مورد آن چون و چرا کنی». ۲- اغلب پدر و مادرم می‌گفتند «بچه نباید با بزرگترها بحث کند». ۳- در خانه ما یک نفر حرف آخر را می‌زند و بقیه گوش می‌کنند.

نفوذ اجتماعی - سیاسی دانشگاه

برای عملیاتی کردن این متغیر از ۵ پرسش زیر در مورد میزان تأثیرگذاری دوستان دانشگاهی و استادان بر روی رفتار و تصمیمات مهم زندگی دانشجویان استفاده شد. پرسش‌ها عبارتند از: ۱- به گفته‌های کدام یک بیشتر اطمینان دارید؟ ۲- منش و رفتار کدام یک را الگوی خود قرار می‌دهید؟ ۳- در رویدادهای سیاسی مثل انتخابات، بیش‌تر به توصیه و رهنمودهای کدام یک عمل می‌کنید؟ ۴- کدام یک بر نوع پوشش شما تأثیرگذارترند؟ ۵- برای حل مشکلات زندگی

جدول ۶- بررسی میزان همبستگی بین نفوذ سیاسی - اجتماعی دانشگاه و نگرش سیاسی - اجتماعی نوگرا

نفوذ دوستان دانشگاهی	
همبستگی اسپیرمن	سطح معناداری (sig)
نگرش سیاسی - اجتماعی	۰/۲۳۹

برای آزمون این فرضیه نیز از آزمون ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده شده است. سطح معناداری به دست آمده (۰/۲۳۹) از ۰/۰۵ بیشتر است. بنابراین بین نفوذ اجتماعی^۰ سیاسی دانشگاه و نگرش سیاسی^۰ اجتماعی نوگرای دانشجویان رابطه‌ای وجود ندارد.

جدول ۷- بررسی میزان همبستگی بین پایگاه اقتصادی - اجتماعی و نگرش سیاسی - اجتماعی نوگرا

پایگاه اقتصادی - اجتماعی	
همبستگی اسپیرمن	سطح معناداری (sig)
نگرش سیاسی - اجتماعی	۰/۰۰۰

نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که بین پایگاه اقتصادی^۰ اجتماعی و نگرش سیاسی - اجتماعی نوگرا رابطه معناداری وجود دارد. چرا که سطح معناداری به دست آمده (sig= 0/000) کمتر از آلفای تحقیق (0/05) است. بنابراین، بین پایگاه اقتصادی^۰ اجتماعی و نگرش سیاسی - اجتماعی رابطه معنادار وجود دارد؛ ضریب همبستگی به دست آمده مثبت است و نشان می‌دهد که رابطه بین دو متغیر مستقیم و کامل است.

جدول ۸- بررسی تفاوت نگرش سیاسی - اجتماعی بر حسب جنسیت

متغیر وابسته	جنسیت	تعداد	میانگین	اختلاف میانگین	مقدار من یو ویتی	سطح معنی داری
نگرش سیاسی - اجتماعی	مرد	۱۳۶	۱۲۶/۵۱	۱/۷	۱۳۲۹۶/۵	۰/۰۴
	زن	۲۲۴	۱۲۴/۸۱			

نوگرای دانشجویان رابطه معناداری وجود دارد. چرا که سطح معناداری به دست آمده (sig= 0/003) کمتر از آلفای تحقیق (0/05) است. بنابراین میان این بعد از الگوی ارتباطی خانواده و نگرش سیاسی^۰ اجتماعی دانشجویان رابطه معنادار وجود دارد و فرض صفر رد و فرضیه محقق تأیید می‌شود. جهت رابطه مثبت است. این امر نشان می‌دهد که رابطه بین دو متغیر مستقیم است. یعنی با افزایش میزان گفت و شنود خانواده، میزان نگرش نوگرای دانشجویان افزایش می‌یابد.

جدول ۵- بررسی میزان همبستگی بین بعد الگوی ارتباطی همنوای خانواده و نگرش سیاسی - اجتماعی نوگرا

الگوی ارتباطی همنوا	
همبستگی اسپیرمن	سطح معناداری (sig)
نگرش سیاسی - اجتماعی	۰/۰۰۴

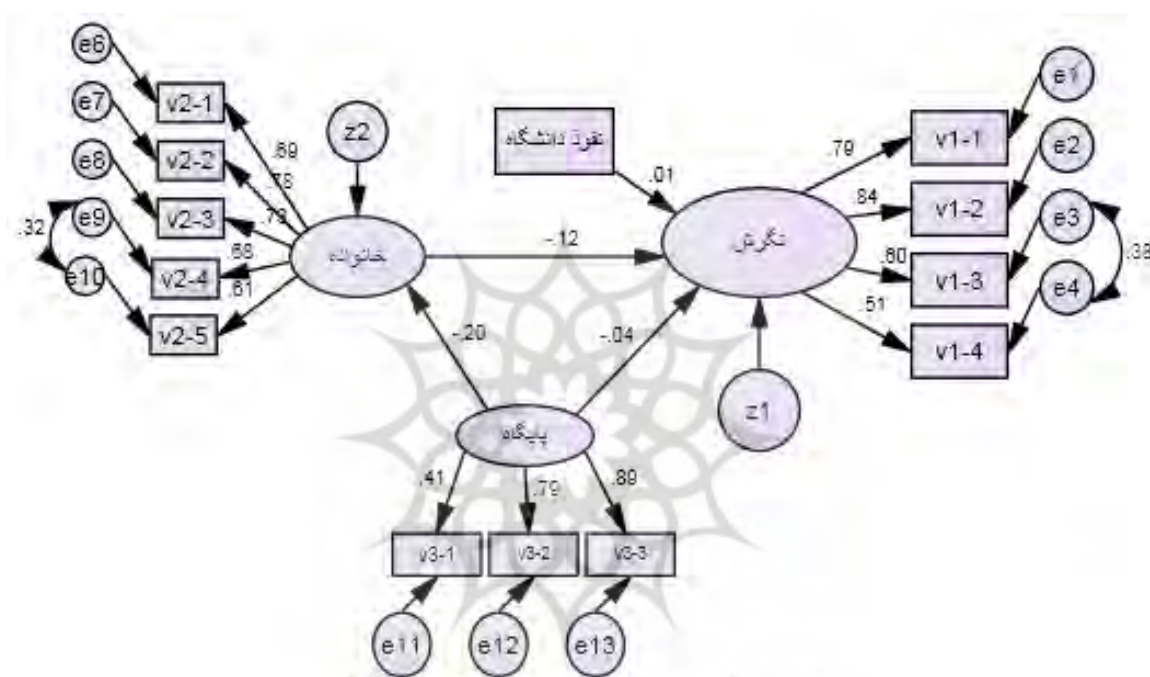
نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که بین بعد الگوی ارتباطی همنوای خانواده و نگرش سیاسی - اجتماعی نوگرای دانشجویان رابطه معناداری وجود دارد. چرا که سطح معناداری بدست آمده (sig= 0/004) کمتر از آلفای تحقیق (0/05) است. بنابراین، میان این بعد از الگوی ارتباطی خانواده و نگرش سیاسی^۰ اجتماعی دانشجویان رابطه معنادار وجود دارد. اما جهت رابطه منفی است. یعنی که رابطه بین دو متغیر غیرمستقیم است و با افزایش میزان همنوایی خانواده، میزان نگرش نوگرای دانشجویان کاهش می‌یابد.

هستند.

مدل‌سازی معادله ساختاری

به منظور اینکه بدانیم تا چه اندازه داده‌های گردآوری شده از مدل نظری تحقیق حمایت می‌کند و مدل تدوین شده تا چه اندازه با واقعیت همخوانی دارد از مدل معادله ساختاری استفاده شده است.

برای تحلیل این فرضیه از آزمون من ویتنی که معادل ناپارامتری آزمون تی با دو گروه مستقل است استفاده شده است؛ همان‌گونه که نتایج جدول نشان می‌دهد بین جنسیت با نگرش سیاسی اجتماعی دانشجویان رابطه معناداری وجود دارد زیرا در این مورد سطح معناداری به دست آمده از ۰/۰۵ کمتر است و نشان می‌دهد که تفاوت بین دو گروه زنان و مردان از نظر آماری معنادار است و مردان نوگراتر از زنان

نمودار ۲- مدل معادله ساختاری

در مدل معادله ساختاری بالا، سه متغیر نگرش سیاسی (دموکراتیک و هم‌نوا) در جهت الگوی هم‌نوا همسو شده‌اند، با افزایش میزان هم‌نوايي خانواده، نگرش سياسي اجتماعي نوگرای دانشجویان کاهش یافته است. در مجموع برای اصلاح شاخص‌های مدل دو نوع تغییر صورت پذیرفته است؛ ابتدا بر اساس پیشنهادهاى منطقی صورت پذیرفته در قسمت اصلاح شاخص‌ها، چند کوواریانس میان خطاهای اندازه‌گیری شده ترسیم شدند که تا حدودی به بهبود مقادیر شاخص‌ها انجامید. سپس برای رسیدن به شاخص‌های برازش مطلوب و قابل قبول بودن کلیت مدل، برخی از معرف‌ها که بار عاملی کمتر از ۰٫۳ داشتند، حذف گردیدند. مجموعه این اصلاحات به

در مدل معادله ساختاری بالا، سه متغیر نگرش سياسي اجتماعي نوگرا، الگوی ارتباطی خانواده و پایگاه اجتماعي اقتصادي متغیرهای پنهان هستند. متغیر نفوذ اجتماعي سياسي دانشگاه نیز متغیر آشکار است. هر سه متغیر نگرش سياسي اجتماعي، الگوی ارتباطی و پایگاه با مؤلفه‌های خود سنجیده شده‌اند و نفوذ اجتماعي سياسي دانشگاه با معرف‌های خود مورد بررسی قرار گرفته‌اند. از میان متغیرها بیشترین قدرت تبیین کنندگی را با ۰٫۱۲- الگوی ارتباطی خانواده دارد. جهت رابطه معکوس است. بر این اساس، از آنجا که متغیرهای هر دو بعد الگوی ارتباطی خانواده

از اعمال آنها صرف نظر گردید. در نهایت مقادیر به دست آمده عبارتند از:

بهبود شاخص‌های مدل کمک کرد. البته، مقید کردن پارامترها به برابر بودن نیز بررسی شد اما به دلیل بهبود شاخص‌ها

جدول ۹- برآورد شاخص‌های ارزیابی کلیت مدل

شاخص	df	CMIN/df	GFI	CFI	IFI	PCFI	RMSEA
مقدار	۷۲	۲,۷۰۵	۰,۹۳۵	۰,۹۲۱	۰,۹۲۲	۰,۷۲۹	۰,۰۶۹

آن است. دانشمندانی همچون نیوکام، هستی. برای فهم دقیق تغییرات به بررسی و تحلیل روند تغییرات پرداخته‌اند. امری که به دلیل هزینه و زمان در پژوهش‌های داخلی (از جمله پژوهش حاضر) مورد توجه نبوده است و تقریباً تمامی پژوهش‌های داخلی در مورد این موضوع، به لحاظ زمانی، مقطعی هستند. این پژوهش‌ها همچنین نشان می‌دهند که عوامل مؤثر (متغیرهای مستقل) بر نگرش سیاسی اجتماعی را می‌توان در دو مقوله شاخص‌های کلان و شاخص‌های میان برد تقسیم نمود. شاخص‌های کلان همچون پژوهش آلموند و وربا در ۱۹۸۹ عبارتند از: ۱- دموکراسی ۲- دولت ۳- فضای سیاسی ۴- فضای اجتماعی^۵ فرهنگی ۵- مذهب و شاخص‌های میان برد عبارتند از: ۱- خانواده ۲- دانشگاه ۳- آزادی آکادمیک ۴- گروه همسالان ۵- پایگاه اقتصادی^۶ اجتماعی. همان‌گونه که پر واضح است تحقیق حاضر به بررسی متغیرهای مستقل میان برد همچون خانواده، دانشگاه و پایگاه اجتماعی^۷ اقتصادی بر روی نگرش سیاسی^۸ اجتماعی دانشجویان پرداخته است. البته با این توضیح که پژوهش حاضر، از معدود پژوهش‌هایی است که به بررسی روابط الگوی ارتباطی خانواده و تأثیر آن بر نگرش سیاسی^۹ اجتماعی دانشجویان پرداخته است. از میان فرضیه‌های تحقیق، فرضیه وجود رابطه میان الگوهای ارتباطی خانواده با نگرش نوگرا و همچنین دو فرضیه دیگر مبتنی بر وجود رابطه میان دو متغیر، جنسیت و پایگاه اجتماعی^{۱۰} اقتصادی با نگرش دانشجویان رابطه معناداری داشتند. خانواده در بسیاری از تحقیقات جامعه ایران نشان داده است که از مهم‌ترین نهادهای

همان‌گونه که مقادیر بالا نشان می‌دهد کلیت مدل قابل قبول است. درجه آزادی ۷۲ است. مقدار کای اسکویئر بهنجار ۲,۷۰۵ است. مقدار این شاخص برای قابل قبول بودن باید بین ۲ تا ۳ باشد و همان‌طور که مشخص است در این مدل نیز این مقدار مناسب است. شاخص برازش تطبیقی یا CFI (۰,۹۲۶)، GFI (۰,۹۳۵) و IFI (۰,۹۲۲) که میزان این شاخص‌ها باید بالاتر از ۰,۹ باشد. شاخص برازش تطبیقی مقتصد یا PCFI، ۰,۷۲۹ است. اغلب مقادیر بالاتر از ۰,۵۰ یا ۰,۶۰ را برای این شاخص مناسب تلقی کرده‌اند. ریشه دوم میانگین مربعات خطای برآورد یا RMSE بر خلاف بسیاری از شاخص‌های برازش دیگر در مدل‌سازی که تنها دارای برآورد نقطه‌ای هستند این شاخص برای فواصل اطمینان مختلف نیز قابل محاسبه است که می‌توان با استفاده از آنها مشخص کرد که آیا مقدار به دست آمده برای مدل تدوین شده با مقدار ۰,۰۵ تفاوت معنادار دارد یا خیر. مدل‌های قابل قبول دارای مقدار کمتر از ۰,۰۵ {و به باور برخی کمتر از ۰,۰۹} است (قاسمی، ۱۳۸۹: ۱۵۹). در پژوهش حاضر این مقدار ۰,۰۶۹ است که قابل قبول است.

بحث و نتیجه

با بررسی تحقیقات مهم پیشین (نیوکام، ۱۹۴۳؛ گایموند، ۱۹۹۹ و هستی، ۲۰۰۷)، ایده‌های جدید و تنگناهای پژوهش در مورد نگرش سیاسی^{۱۱} اجتماعی آشکار می‌شود. از ویژگی‌های بارز پژوهش‌های خارجی بررسی طولی تغییرات نگرشی دانشجویان در طول دوره دانشجویی و دوران پیش و پس از

اهمیت بیشتری برخوردار است و تغییر آن به ندرت صورت می‌پذیرد. از سویی فرد از طریق تماس مستقیم با خانواده بخش مهمی از باورها و نگرش‌های خود را به‌دست می‌آورد که این باورها نیز به جهت دست اول بودن اهمیت زیادی دارند. در بخش نظری از هگل نقل شد که اعضای خانواده به عنوان اشخاصی مستقل، در کنار یکدیگر قرار نمی‌گیرند بلکه به عنوان اعضای از کل بزرگتری‌اند که هویت اصلی خود را در آنجا می‌یابند. در نظر هگل این بعد غیر فردی خانواده اهمیت زیادی دارد و چارچوب ذهنی فرد در مورد خودآگاهی از فردیتش، در چارچوب واحد خانواده به عنوان ضرورتی مطلق برای فرد شکل می‌گیرد. بنابراین، فرد در خانواده شخصی مجزا نیست بلکه عضوی از خانواده است. خانواده اولین و مهم‌ترین بافتی است که روابط میان فردی در آن شکل می‌گیرد (لوتر، ۲۰۰۹: ۱۵۸). در چنین بافتی است که نه باورها و نگرش شخصی و مجزا بلکه نگرشی در اشتراک با اعضای دیگر خانواده شکل می‌گیرد. این نوع نگرش مشترک نیز دارای مرکزیت و اهمیت زیادی در نظام فکری فرد است. اما فرضیه دیگر، شامل وجود رابطه میان نفوذ اجتماعی^۱ سیاسی دانشگاه و نگرش با توجه به جمع‌آوری داده‌ها مورد حمایت قرار نگرفت. در تحلیل دو متغیره میان این دو متغیر، سطح معناداری به‌دست آمده (۲۳۹٪) از ۰/۰۵ بیشتر است. بنابراین بین نفوذ اجتماعی^۲ سیاسی دانشگاه و نگرش سیاسی اجتماعی^۳ نوگرایی دانشجویان رابطه‌ای وجود ندارد. همان‌گونه که دواس (۱۳۷۶) مطرح می‌کند، غالباً الگوهای پیدا شده در تحلیل مقدماتی همان الگوهای مورد انتظار نیستند. الگوهای پیش‌بینی شده یا وجود ندارند یا ضعیف‌تر از آنی‌اند که انتظار می‌رود. در این تحقیق نیز الگوی رابطه پیش‌بینی شده میان نفوذ اجتماعی^۴ سیاسی دانشگاه و نگرش وجود نداشت که البته این امر آسببی به تحقیق نمی‌زند چرا که هدف آن نیست که واقعیت را با نظریه تطبیق دهیم بلکه می‌بایست نظریه‌ای ساخت که با واقعیت منطبق باشد. در این مورد برای

تأثیرگذار بر افراد است. در این پژوهش نیز آشکار شد که خانواده تأثیر بسزایی بر اندیشه و نگرش اعضای خود دارد. البته با این توضیح که؛ میان بعد گفت و شنود الگوی ارتباطی خانواده و نگرش نوگرایی دانشجویان رابطه مستقیم وجود دارد. یعنی هر اندازه الگوی ارتباطی خانواده بر گفت و شنود بیشتر مبتنی باشد افراد برآمده از چنین خانواده‌هایی نگرش سیاسی^۵ اجتماعی نوگراتری دارند. و برعکس، هر اندازه الگوی ارتباطی اعضای خانواده مبتنی بر همنوایی بیشتر و محدودیت باشد میزان نوگرایی نگرش سیاسی^۶ اجتماعی افراد متعلق به آن خانواده پایین‌تر است. برای تبیین قوی‌تر این نتیجه باید به این پرسش پاسخ داد که چه عواملی بر اهمیت برخی نگرش‌ها نسبت به نگرش‌های دیگر تأثیرگذارند؟ یکی از این عوامل، نظام فکری است. نظام فکری، مجموعه‌ای از عملکردهای مرتبط با یکدیگر است. به این معنا که باورها و نگرش‌ها به صورت مجزا و منزوی نمی‌باشند بلکه در پیوند با باورهای دیگر بصورت نظامی سازمان یافته قرار گرفته‌اند. مرکزیت^۱ اهمیت زیادی در نظام فکری فرد دارد. مرکزیت یعنی میزان پیوند یک باور با باورهای دیگر است (رکاج، ۱۹۶۸: ۵). در نظر رکاج^۲ مرکزیت اصولی دارد که عبارتند از:

- باور فرد به «خود»، هستی و هویتش، مرکزیت و اهمیت بیشتری نسبت به باورهای دیگر دارد.
- باورهای مشترک فرد نسبت به باورهایی که در اشتراک با دیگران نیست (جنبه شخص دارد) مرکزیت بیشتری دارند.
- باورهای دست اول که در ارتباط مستقیم با موضوع کسب شده‌اند مرکزیت بیشتری نسبت به باورهایی دارند که نشأت گرفته از باورهای دیگرند.

از آنجا که خانواده نخستین مکانی است که فرد از آغاز زندگی در دل آن قرار می‌گیرد، بنابراین نخستین شکل از هویتش را از خانواده می‌گیرد و همان‌طور که اشاره شد در میان باورهای فرد، فهم از خود و هویت او از مرکزیت و

^۱ centrality

^۲ Rokeach

- جهت‌گیری مذهبی دانشجویان»، *اندیشه‌های نوین تربیتی*، دوره ۶، ش ۳، ص ۴۵-۶۶.
- کوزر، ل. و روزنبرگ، ب. (۱۳۸۷). *نظریه‌های بنیادی جامعه‌شناختی*، ترجمه: فرهنگ ارشاد، تهران: نشر نی.
- معیدفر، س. (۱۳۹۰). «تعارض فرزندان با والدین در سبک زندگی»، *فصلنامه برنامه ریزی رفاه و توسعه اجتماعی*، ش ۷، ص ۶۷-۹۷.
- موسوی، ص. و درودی، م. (۱۳۹۱). «تربیت شهروندی دانشجو در بستر تعامل خانواده و دانشگاه، مهندسی فرهنگی»، سال هفتم، ش ۷۳ و ۷۴، ص ۲۱-۳۹.
- هرسی، پ. و بلانچارد، ک. (۱۳۸۰). *مدیریت رفتار سازمانی*، ترجمه: علی علاقه‌بند، تهران: انتشارات امیرکبیر.
- Adorno, T.Wm Frenkel-Brunswik, E. Levinson, D.J. and Stanford, R.N. (1950) *The authoritarian personality*. New York. Harper.
- Almond, S. and Verba, G.A. (1989) *civic culture political attitudes and democracy in five nations*. Sage publication.
- Barry Clarke, P. and Fowerker J. (2009) *Encyclopedia of democratic thought*. London: Routledge
- Baumeister, R.F. and Finkel, E.J. (2010) *Advanced social psychology The state of the science*, oxford: University press.
- Dworkin, M. Ed. (1959) *Dewey on Education*, New York: Teachers College Press.
- Gelderik, C.W. (1999) *Critical Thinking Courses in Accounting Lead to Improvement in General Academic Achievement a Year*.
- Guimond, S. (1999) *Attitude Change During College: Normative or Informational Social Influence? Social Psychology of Education*, No. 2, p 237 ° 261.
- Hastie, B. (2007) *Higher Education and Sociopolitical Orientation: The Role of Social Influence in the Liberalization of Students*, *European Journal of Psychology of Education*, No. 3, p 259 ° 274.
- Huskinson, T. and Haddock, G. (2004) *Individual Differences in Attitude Structure: Variance in the Chronic Reliance on Affective and Cognitive Information*, *Journal of Experimental Social Psychology*, No. 40, p 82-90.

تحقیقات آتی پیشنهاد می‌شود که برای شناسایی بهتر تأثیرات و تغییرات دانشگاه بر روی نگرش سیاسی^۹ اجتماعی دانشجویان از روش تحقیق کیفی و به لحاظ زمانی طولی استفاده شود چرا که پدیده‌های ذهنی همچون نگرش نسبت به سایر پدیده‌های عینی‌تر پیچیدگی بیشتری دارد که برای درک عمیق‌تر آن و کندوکاو ظریف‌تر روش‌های کیفی مناسب‌ترند.

منابع

- حیدری، م. (۱۳۸۸). *بررسی توزیع اجتماعی نگرش‌های سیاسی نوگرا و سنت‌گرا در شهر یزد*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه یزد، دانشکده علوم اجتماعی.
- سام‌دلیری، ک. (۱۳۸۹). *بررسی عوامل مؤثر بر کاهش نفوذ اجتماعی روحانیت در ایران*، پایان‌نامه دکترا، دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده علوم انسانی.
- دواس، دی، اس. (۱۳۷۶). *پیمایش در تحقیقات اجتماعی*، ترجمه: هوشنگ ناییبی، تهران: نشر نی.
- فروم، ا. (۱۳۸۲). *داشتن یا بودن*، ترجمه: اکبر تبریزی، تهران: انتشارات فیروزه.
- قاسمی، و. (۱۳۸۹). *مدل سازی معادله ساختاری در پژوهش‌های اجتماعی*، تهران: جامعه‌شناسان.
- کامرانی، ک. (۱۳۸۹). *دانشجو در پهنه تعارضات خانواده و دانشگاه*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی تهران، دانشکده علوم اجتماعی.
- کشتکاران، ط. (۱۳۸۸). «رابطه الگوهای ارتباطی خانواده با تاب‌آوری در دانشجویان دانشگاه شیراز»، *دانش و پژوهش در روان‌شناسی کاربردی*، سال یازدهم، ش ۳۹، ص ۴۳-۶۶.
- کورشنیا، م.، مزیدی، م. و حسین چاری، م. (۱۳۸۸). «رابطه ابعاد الگوهای ارتباطات ادراک شده در خانواده و

- Luther, Timothy C. (2009) *Hegels critique of modernity reconciling individual freedom and the community*, United Kingdom: Lexington Books.
- Martin, J.J. (2004) *Myths of renaissance individualism*, published by Palgrave Macmillan, New York.
- Newcomb. T.M. (1943) *Personality and Social Change*. New York: Holt.
- Oskamp, S. & Schultz, W.P. (2005) *Attitude and opinion, Third addition*, Lawrence Erlbaum Associates. New jersey : Mahava
- Oxford Advanced Dictionary* (2004) Oxford University press.
- Roceach, M. (1968) *Beliefs, attitudes, and values: A theory of organization and change*, San Francisco: Jossey-Bass.
- Sadovnik, A.R. and Semel, S.F. (1998) *Durkheim, Dewey and progressive education*. London and New York: routledge.
- Vollebergh, W. (1996) The development of authoritarianism in adolescence: Longitudinal change and the impact of age, gender, and educational level. In K. Hurrelmann & S. Hamilton (Eds.), *Social problems and social contexts in adolescence: Perspectives across boundaries* (p 235-252). New York: DeGruyter.
- Williams, R.L. (2006) Academic Freedom in Higher Education within a Conservative Sociopolitical Culture , published on line by: *Springer Science*, Vol. 31, No. 1, P 5-23.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی